

Dr. Enkelejda Turkeshi*

Mbrojtja e mjedisit nëpërmjet të drejtës penale: vështrim krahasues mbi legjislacionin penal mjedisor në Shqipëri dhe Kosovë

1. Hyrje

Mbrojtja e mjedisit nga ndotja dhe dëmtimi ka qenë objekt i iniciativave të rëndësishme legjislative në Shqipëri në fillimin e viteve '90, në kushtet kur zhvillimi ekonomik dhe shoqëror do të duhej të respektonte parimin e rëndësishëm të zhvillimit të qëndrueshëm, si një ndër parimet e njohura ndërkombëtarisht në fushën e mbrojtjes së mjedisit. Vështirësitë në hartimin e një legjislacioni mjedisor sa më të plotë dhe modern nuk kanë qenë të pakta, duke patur parasysh natyrën komplekse dhe dinamike të së drejtës së mjedisit¹. Një faktor i rëndësishëm nxitës në drejtim të plotësisimit dhe pasurimit të kuadrit ligjor ka qenë procesi i përafrimit të legjislacionit kombëtar me *acquis* mjedisor të Bashkimit Evropian (në vijim: BE), në të cilin mbrojtja e mjedisit është konsideruar si një ndër objektivat esenciale të Komunitetit². Në këtë kontekst, ndryshime të rëndësishme janë shfaqur edhe në fushën e mbrojtjes së mjedisit nëpërmjet legjislacionit penal, si një ndër burimet e të drejtës së mjedisit. Me hartimin e Kodit Penal të ri të vitit 1995, ligjvënësi solli disa risi në këtë drejtim.

Ndërkohë, duke filluar veçanërisht nga fundi i viteve '90 janë ndërmarrë disa iniciativa të rëndësishme në nivel evropian dhe ndërkombëtar, të cilat kanë theksuar domosdoshmërinë e harmonizimit të legjislacioneve penale kombëtare në fushën e mbrojtjes së mjedisit lidhur me disa shkelje të rënda të legjislacionit mjedisor që ishin kthyer në një kërcënim serioz për mjedisin, me synimin kryesor për të siguruar një

* *Departamenti i të Drejtës Penale, Fakulteti i Drejtësisë, Universiteti i Tiranës, Tiranë, Shqipëri, E-mail: enkelejda.turkeshi@fdut.edu.al*

¹ Në mënyrë të pashmangshme, e drejta e mjedisit është po aq komplekse dhe dinamike sa edhe ekosistemi që synon të mbrojë (R.J.Lazarus, *The Making of Environmental Law*, The University of Chicago Press, 2004, f.6).

² Shih paragrafin 41 të vendimit të Gjykatës së Drejtësisë të BE-së, të datës 13 Shtator 2005, për çështjen C-176/03, *Komisioni kundër Këshillit*.

mbrojtje më efektive të mjedisit. Duke u mbështetur edhe në Konventën e Këshillit të Evropës për mbrojtjen e mjedisit nëpërmjet të drejtës penale (1998),³ BE ka ndërmarrë hapa të rëndësishëm në këtë drejtim nëpërmjet miratimit të të ashtuquajturave Direktiva të Krimit Mjedor,⁴ të cilat i detyrojnë Shtetet Anëtare që të parashikojnë dënime penale⁵ në legjislacionin e tyre kombëtar për disa shkelje të rënda të dispozitave të legjislacionit komunitar mbi mbrojtjen e mjedisit, të tilla si: shkarkimi, çlirimi apo futja e kundërligjshme e materialeve ose rrezatimit të jonizuar në ajër, tokë ose ujë; menaxhimi i kundërligjshëm i mbetjeve; operimi i kundërligjshëm i një fabrike ku kryhet një veprimtari e rrezikshme ose ruhen apo përdoren substanca ose përzjerje të rrezikshme; vrasja, shkatërrimi, mbajtja ose marrja e kundërligjshme e individëve të llojeve të faunës ose florës së egër të mbrojtur, etj.

Në këtë kontekst, e drejta penale mjedorore është jo vetëm një fushë relativisht e re, por edhe një fushë në zhvillim dhe drejt përafrimit, së paku përsa i përket formave të rënda të krimit mjedor të parashikuara në direktivat përkatëse të BE-së në të cilin synojmë të anëtarësohemi.

Në këtë punim do të analizohet legjislacioni penal mjedor i Republikës së Shqipërisë në këto 21 vite nga miratimi i Kodit Penal në fuqi, shoqëruar me një vështrim krahasues me legjislacionin penal mjedor të Republikës së Kosovës, me qëllim nxjerrjen në pah të arritjeve dhe sfidave me të cilat përballen të dy shtetet në rrugën e përbashkët të harmonizimit të legjislacionit të brendshëm me atë të BE-së në këtë fushë relativisht të re dhe në zhvillim.

2. Zhvillimi i të drejtës së mjedisit pas ndryshimit të sistemeve dhe legjislacioni penal si një ndër burimet e saj.

Me ndryshimin e sistemeve në fillimin e viteve 1990, legjislacioni mjedor në Shqipëri ka kaluar në një proces të rëndësishëm zhvillimi të ndarë në dy etapa kryesore që përfshijnë periudhën 1993-2000 dhe periudhën 2001 e në

³ Konventa nuk ka hyrë ende në fuqi, pasi ndonëse është nënshkruar nga katërmëdhjetë Shtete Anëtare të Këshillit të Evropës, vetëm njëri prej tyre (Estonia) e ka ratifikuar atë në vitin 2002. Shih statusin e Konventës në faqen zyrtare të Zyrës së Traktateve të KE-së <<http://www.conventions.coe.int/>>.

⁴ Direktiva 2008/99/KE e 19 Nëntorit 2008 mbi mbrojtjen e mjedisit nëpërmjet të drejtës penale, si dhe Direktiva 2009/123/KE e 21 Tetorit 2009 mbi ndotjen e shkaktuar nga anijet dhe parashikimin e dënimeve për shkeljet.

⁵ Ky detyrim parashikohet vetëm për vepra penale të kryera nga personat fizikë, ndërsa për personat juridikë, Shtetet Anëtare mbeten të lira që të vendosin nëse veprat penale të kryera prej tyre do të jenë ose jo të dënueshme me një sanksion penal.

vijim.⁶ Gjatë etapës së parë është miratuar Plani i parë Kombëtar i Veprimit për Mjedisin, si dhe ligji i parë kuadër “Për mbrojtjen e mjedisit”⁷ i vitit 1993. Një moment shumë i rëndësishëm ka qenë edhe miratimi i Kushtetutës së re të vitit 1998. Ndërkohë, etapa e dytë lidhet me miratimin nga qeveria shqiptare të Planit Kombëtar të Veprimit për Mjedisin 2001 në kuadrin e procesit të integritimit të Shqipërisë në Bashkimin Evropian,⁸ në bazë të të cilit është krijuar edhe Ministria e Mjedisit.

Në këtë kontakt, aktualisht kuadri ligjor për mbrojtjen e mjedisit në Republikën e Shqipërisë përbëhet nga një shumëllojshmëri aktesh juridike, si vijon: Kushtetuta;⁹ Ligji kuadër; Ligjet sektoriale; Aktet nënligjore (VKM, urdhëra, udhëzime etj); Kodi Penal; Marrëveshjet ndërkombëtare për mjedisin, në të cilat Republika e Shqipërisë është Shtet Palë.¹⁰

Sikurse edhe në etapën e parë të fillim viteve ‘90, ligjet që janë në fuqi në fushën e mbrojtjes së mjedisit nuk janë sistemuar në një kod të veçantë,¹¹ por përfshijnë një ligj kuadër “Për mbrojtjen e mjedisit” dhe disa ligje sektoriale apo të posaçme që mbulojnë fusha të caktuara, si p.sh. ligji për mbrojtjen e ajrit nga ndotja, ligji për menaxhimin e integruar të mbetjeve, ligji për biodiversitetin, ligji për pyjet, etj, të plotësuar më tej me aktet nënligjore përkatëse.

Ndryshime dhe plotësime të vazhdueshme janë bërë në këtë legjislacion, me synim plotësimin dhe përshtatjen e tij me zhvillimet e reja në fushën e mbrojtjes së mjedisit, veçanërisht në kuadrin e procesit të rëndësishëm të përafrimit me legjislacionin komunitar, si një kërkesë e domosdoshme e procesit të integritimit në BE. Këto ndryshime dhe plotësime

⁶ I.Petrela, *Tipare të përgjithshme dhe tendenca të së drejtës ndërkombëtare dhe asaj shqiptare për mjedisin*, Revista “Studime Juridike”, Nr.2/2009, Fakulteti i Drejtësisë, Universiteti i Tiranës, f.139.

⁷ Ligji nr.7664, datë 21.01.1993 “Për mbrojtjen e mjedisit”.

⁸ I.Petrela, *Tipare të përgjithshme dhe tendenca të së drejtës ndërkombëtare dhe asaj shqiptare për mjedisin*, vep.e cit., f.139-140.

⁹ Parime të rëndësishme në fushën e mbrojtjes së mjedisit janë sanksionuar edhe në nivelin më të lartë të hierarkisë së burimeve të së drejtës. Në Kushtetutën aktuale (ligji nr.8417/1998, i ndryshuar), pjesa mbi të drejtat dhe liritë themelore të njeriut përmban edhe dy dispozita të lidhura në mënyrë të drejtpërdrejtë me mjedisin dhe mbrojtjen e tij (neni 56 dhe neni 59/1/d,dh).

¹⁰ Shih: I.Petrela, *Tipare të përgjithshme dhe tendenca të së drejtës ndërkombëtare dhe asaj shqiptare për mjedisin*, vep.e cit., f.135-140.

¹¹ Disa shtete i kanë grupuar ligjet më kryesore në fushën e mbrojtjes së mjedisit në një kod mjedisor. Shih për shembull, eksperiencën e Francës apo të Italisë.

janë bërë jo vetëm në ligjet specifike, por, për të tretën herë gjatë 23 viteve të fundit,¹² në vitin 2011 është rindërtuar sërish edhe ligji kuadër.¹³

Një burim tjetër i rëndësishëm i të drejtës së mjedisit është legjislacioni penal. Vlen të theksohet se legjislacioni penal shqiptar në mbrojtje të mjedisit është i përqendruar në Kodin Penal (në vijim: KP) dhe veprat penale kundër mjedisit nuk janë të shpërndara në ligje të ndryshme. Madje, për herë të parë, ligjvënësi i viteve '90 është përpjekur që t'i grupojë veprat penale kundër mjedisit në një kre të veçantë të pjesës së posaçme të KP, duke e vlerësuar mjedisin si një objekt grupor të veçantë.

Gjithashtu, pas miratimit të Kushtetutës së re (1998), në pjesën e përgjithshme të KP është shtuar një dispozitë e veçantë mbi detyrat e legjislacionit penal shqiptar, në të cilën mjedisi përmendet shprehimisht si një ndër të mirat juridike të rëndësishme që legjislacioni penal ka për detyrë të mbrojë nga veprat penale. Në këtë kontekst, edhe KP luan një rol të rëndësishëm në sistemin e të drejtës së mjedisit, i cili përfshin në këtë mënyrë të gjithë aspektet e sistemit ligjor duke filluar që nga Kushtetuta, ligjet, aktet nënligjore, si dhe të drejtën penale, për aq sa këto elementë zbatohen për qëllime që lidhen me mjedisin.¹⁴ Ndërkohë, në respektim të natyrës subsidiare të mbrojtjes juridike penale,¹⁵ legjislacioni penal duhet konsideruar nga shteti si “mjete i fundit shtrëngues”¹⁶. Sipas rekomandimit të Shoqatës Ndërkombëtare për të Drejtën Penale, ndonëse roli kryesor i takon disiplinave jopenale, si e drejta administrative ose civile, legjislacioni penal duhet që, së pari, të ndërhyjë për të siguruar efikasitetin e këtyre disiplinave jopenale. Në këtë rol, legjislacioni penal, nga njëra anë ka funksion aksesor, por nga ana tjetër, në rastet e sulmeve të rënda ndaj mjedisit është e nevojshme që ai të ndërhyjë në një rol të pavarur.¹⁷ Në këtë kontekst, ai

¹² Deri në miratimin e ligjit më të ri në vitin 2011 janë miratuar dy ligje kuadër, përkatësisht i pari në vitin 1993 dhe i dyti në vitin 2002 (ligji nr. 7664, datë 21.1.1993 “Për mbrojtjen e mjedisit”, si dhe ligji nr.8934, datë 5.9.2002 “Për mbrojtjen e mjedisit”).

¹³ Ligji nr. 10 431, datë 09.06.2011 “Për mbrojtjen e mjedisit”, i ndryshuar, i cili është përafëruar plotësisht me Direktivën e BE-së “Mbi përgjegjësinë mjedisore, parandalimin dhe riparimin e dëmeve mbi ambientin” të ndryshuar.

¹⁴ T.F.P. Sullivan (Editor), *Environmental Law Handbook*, Government Institutes, Twentieth Edition, 2009, f.4.

¹⁵ Shih: V.Kambovski, *E drejta penale, Pjesa e Përgjithshme*, Botim i dytë, Furkan ISM, Shkup, 2007, f.11; I. Salihu, *E drejta Penale, Pjesa e Përgjithshme*, Leoprint, Prishtinë, 2005, f.29.

¹⁶ Në mbështetje të këtij parimi është shprehur edhe jurisprudenca kushtetuese. Shih për shembull vendimin nr.1, datë 12.01.2011 të Gjykatës Kushtetuese të Republikës së Shqipërisë.

¹⁷ Shih Rezolutat e miratuara në Kongresin e XII-të, Seksioni II mbi mbrojtjen e mjedisit nëpërmjet të drejtës penale, Hamburg, Shtator 1979, në *Resolutions of the Congresses of the*

përfaqëson një pjesë të rëndësishme të legjislacionit me impakt domethënës në fushën e të drejtës së mjedisit.¹⁸

3. Risitë që ka sjellë Kodi Penal i ri në fushën e mbrojtjes juridike penale të mjedisit.

KP i ri i vitit 1995 është miratuar duke u mbështetur në ligjin “Për dispozitat kryesore kushtetuese” të vitit 1991 dhe në kontekstin e ligjit të parë kuadër “Për mbrojtjen e mjedisit” të vitit 1993. Veprat penale kundër mjedisit janë parashikuar në kreun IV të pjesës së tij të posaçme (nenet 201-207), i cili është ndërtuar si një ndarje e dallueshme nga grupimi i veprave penale kundër pasurisë dhe në sferën ekonomike. Duke u nisur nga fakti se pjesa e posaçme ndahet në krerë në bazë të objektit grupor,¹⁹ grupimi i veprave penale kundër mjedisit në një kre të veçantë, jo vetëm që i shërben një klasifikimi më të mirë të veprave penale sipas objektit të përbashkët grupor, por njëkohësisht është tregues i një ndryshimi të rëndësishëm që konsiston në konceptimin e mjedisit si një objekt grupor i veçantë dhe i përbërësve të tij (ajri, uji, toka, bimët, kafshët) si objekte të drejtpërdrejta të veprave penale, të mbrojtura posaçërisht me normat penale të këtij kreu të veçantë.

Vlen të theksohet se grupimi i veprave penale kundër mjedisit në një kre të veçantë përfaqëson një risi të KP të ri në krahasim me KP të mëparshëm të vitit 1977, duke ndjekur modelin e KP të shteteve evropiane perëndimore, të cilat në atë periudhë kishin zgjedhur të reformonin legjislacionin e tyre penal përmes përqendrimit të veprave penale kryesore kundër mjedisit në KP dhe prezantimit të një kapitulli të veçantë në pjesën e tij të posaçme.²⁰

Gjithashtu, për sa i përket larmishmërisë së figurave të veprave penale, konstatohet se kodi i ri është pasuruar me figura të reja të veprave penale kundër mjedisit, sikurse është figura e krimit të transportimit të mbeturinave toksike (neni 202) apo figurat e veçanta “ndotëse”, përkatësisht, ndotja e ajrit (neni 201) dhe ndotja e ujërave (neni 203). Tashmë, vepra

AIDP/IAPL (1926-2004), Toulouse, 2009, f.99 në faqen e internetit <<http://www.penal.org/IMG/pdf/NEP21anglais.pdf>>

¹⁸ K. L. Schroeder, *Environmental Law*, West Legal Studies, Cengage Learning, 2007, f.10.

¹⁹ I.Elezi, S.Kaçupi, M.Haxhia, *Komentari i Kodit Penal të Republikës së Shqipërisë (Pjesa e Përgjithshme)*, Ribotim, Botimet KUMI, Tiranë, 2012, f.106-107.

²⁰ Për shembull, në Gjermani, veprat penale më kryesore kundër mjedisit janë përqendruar në KP me reformën e vitit 1980 (shih I.Rusu, V.Negrut, M.Pocora, G.Goga, M.Balan-Rusu, *Legal liability in environmental law*, Acta Universitatis Danubius Juridica (AUDJ), Vol.VII, Nr.3, 2011, f.51, në faqen e internetit <www.journals.univ-danubius.ro>)

penale e “ndotjes së ambjentit”, e cila në KP të mëparshëm parashikohej si një kundërvajtje penale në fushën e shëndetësisë, jo vetëm që është zhvendosur në një grup të veçantë të veprave penale që kanë për objekt të mbrojtjes së tyre pikërisht mjedisin, si një e mirë juridike më vete, por njëkohësisht është ndarë në dy vepra të reja të veçanta.

Veprat e tjera penale të parashikuara në këtë kre lidhen me disa përbërës të veçantë të mjedisit që kanë qenë në vazhdimësi objekt i mbrojtjes juridike penale, sikurse janë peshkimi i ndaluar, prerja e paligjshme e pyjeve, prerja e drurëve dekorativë dhe frutorë, si dhe shkelja e karantinës së bimëve dhe të kafshëve.²¹ Megjithatë, përveç disa ngjashmërive, KP i ri ka sjellë disa risi edhe për këto figura të njohura të veprave penale, të cilat vihen re veçanërisht në përmbajtjen e dispozitave përkatëse, por edhe në copëzimin në figura të veçanta apo bashkimin, sipas rastit, të figurave të ndryshme në një figurë të vetme të veprës penale.

Nga ana tjetër, konstatohet se në KP të ri nuk janë përfshirë disa figura të tjera konkrete, të tilla si gjuetia e paligjshme apo trajtimi i pakujdesshëm i gjësë së gjallë. Po kështu, në kontekstin e ndarjes në figura të veçanta të figurës së përbashkët të “ndotjes së ambjentit” të parashikuar në KP të mëparshëm, rezulton se KP i ri fokusohet vetëm në përbërësit ajër dhe ujë, duke mos përfshirë një figurë të veçantë për ndotjen e tokës.

Një dallim shumë i rëndësishëm me KP të mëparshëm dhe një risi e KP të ri, e cila është edhe një tregues i vlerësimit të ligjvënësit mbi shkallën e rrezikshmërisë shoqërore të veprës dhe rëndësisë së objektit të mbrojtur posaçërisht me normat penale, konsiston në zgjedhjen e ligjvënësit në lidhje me klasifikimin e veprave të ndryshme kundër mjedisit si krime apo kundërvajtje penale. Në këtë drejtim, ndonëse në gjendjen fillestare, në vitin 1995, shumica e figurave të veprave penale të parashikuara në kreun IV të pjesës së posaçme janë cilësuar si kundërvajtje penale, vihet re se në të ka edhe figura të cilësuar si krime, sikurse janë figurat e veprave penale të ndotjes, të cilat janë parashikuar kryesisht si krime, me një përjashtim të vetëm tek figura e thjeshtë e ndotjes së ajrit, e cila përbën kundërvajtje penale. Gjithashtu, këto të fundit përbëjnë vepra penale, pavarësisht nëse kanë sjellë apo jo pasoja të rënda për jetën dhe shëndetin e njerëzve (vdekje apo dëmtime të rënda të shëndetit të një ose më shumë personave)²², në dallim nga KP i mëparshëm, në të cilin kërkohej domosdoshmërisht ardhja e pasojave të rënda në mënyrë që shkelja e rregullave përkatëse të formonte

²¹ Me disa ndryshime, këto vepra penale parashikoheshin në tre kodet penale të mëparshme (1928, 1952, 1977).

²² I. Elezi, *E drejta penale (Pjesa e Posaçme)*, ERIK Botime, 2008, f. 336-337.

vepër penale dhe jo kundërvajtje administrative. Këto pasoja, tashmë janë parashikuar si rrethanë cilësuese për figurat përkatëse të veprave penale.

Në këtë kontekst, KP i ri ka sjellë ndryshime të rëndësishme në krahasim me KP të mëparshëm edhe për sa i përket dënimeve të parashikuara në sanksionin e normave përkatëse, të cilat pasqyrojnë ndryshimet e lartpërmendura në cilësimin e veprave penale si krime apo kundërvajtje penale, krahas ndryshimeve të tjera që i kanë ndodhur sistemit të dënimeve në tërësi në pjesën e përgjithshme të KP të ri.

Gjithashtu, duke patur parasysh faktin se në kryerjen e veprave penale kundër mjedisit shpesh mund të përfshihen edhe persona juridikë,²³ një risi tjetër veçanërisht e rëndësishme e KP të ri lidhet me subjektin e veprës penale. Për herë të parë në legjislacionin penal shqiptar, në nenin 45 të këtij kodi janë parashikuar masat penale për personat juridikë.²⁴

4. Ndryshimet relevante në Kodin Penal në vitet 2001-2013 dhe sfidat e reformimit të nevojshëm në kuadrin e zhvillimeve të reja në fushën e mbrojtjes së mjedisit.

Risi të tjera janë shfaqur në KP përmes shtesave dhe ndryshimeve të mëvonshme, në të cilat konstatohen disa elementë të rëndësishëm që lidhen me mbrojtjen juridike penale të mjedisit.

Së pari, në vitin 2001, në pjesën e përgjithshme të KP është shtuar një dispozitë e re mbi detyrat e legjislacionit penal shqiptar,²⁵ në të cilën mjedisi

²³ Në përgjithësi, eksperiencia e shteteve që e kanë njohur prej kohësh përgjegjësinë penale të personave juridikë, ka treguar se çështjet penale në ngarkim të tyre, të cilat lidhen kryesisht me vepra penale të natyrës ekonomiko-financiare, shpesh përfshijnë edhe vepra penale kundër mjedisit. (*Business Crimes and Compliance, Criminal Liability of Companies Survey*, Lex Mundi Ltd. 2008, f.246, në faqen e internetit <<http://www.lexmundi.com>>) Madje edhe personat juridikë publikë janë shpesh të përfshirë në kryerjen e këtyre veprave penale. Kështu p.sh., sipas një studimi të kryer në Hollandë, veprat penale kundër mjedisit zënë vendin kryesor ndër veprat penale që kryhen pothuajse rregullisht nga personat juridikë publikë. (shih Michiels Commission 1998, f.139 në: R. Widdershoven, *Encroachment of Criminal law in Administrative law in the Netherlands*, në *Electronic Journal of Comparative Law*, Vol 6.4, December 2002, në faqen e internetit <<http://www.ejcl.org/64/art64-25.html>>)

²⁴ Përgjegjësia e personave juridikë lidhet drejtpërdrejt me ushtrimin e veprimtarisë që përbënte vepër penale. Masat penale që mund të vendoseshin nga gjykata në këtë rast konsistonin në mbylljen tërësisht apo pjesërisht të veprimtarisë dhe konfiskimin e të ardhurave, mjeteve dhe çdo pasurie tjetër të siguruar nga ajo veprimtari.

²⁵ Neni 1/b, i shtuar me ligjin nr.8733, datë 24.01.2001 “Për disa shtesa dhe ndryshime në ligjin nr. 7895, datë 27.1.1995 “Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë”, të ndryshuar”

përmendet shprehimisht si një ndër të mirat juridike të rëndësishme që legjislacioni penal ka për detyrë ta mbrojë nga veprat penale.

Së dyti, pas shfuqizimit të dispozitës së veçantë mbi masat penale për personat juridikë në vitin 2001, një hap veçanërisht pozitiv është ndërmarrë në vitin 2004 përmes rivendosjes së kësaj dispozite me një përmbajtje të ndryshuar. Megjithatë, hapi më i rëndësishëm në këtë drejtim do të ndërmerrej nga ligjvënësi në vitin 2007, kur kjo dispozitë do të bëhej e zbatueshme përmes miratimit të ligjit të posaçëm “Për përgjegjësinë penale të personave juridikë”,²⁶ i cili ka plotësuar dispozitën parimore të KP. Në këtë ligj të posaçëm nuk është vendosur asnjë kufizim në lidhje me llojet e veprave penale, për të cilat mund të merret në përgjegjësi penale një person juridik.

Së treti, në përmbushje të detyrave të lartpërmendura të legjislacionit penal në fushën e mbrojtjes së mjedisit, në vitin 2008 ligjvënësi ka shtuar dy vepra penale të reja në kreun IV të pjesës së posaçme të KP.²⁷ Konkretisht, janë shtuar si figura të veçanta të krimeve kundër mjedisit “shkatërrimi me zjarr i pyjeve dhe i mjedisit pyjor” (neni 206/a), si dhe “shkatërrimi nga pakujdesia me zjarr i pyjeve dhe i mjedisit pyjor” (neni 206/b). Këto shtesa në KP, të cilat janë bazuar edhe në modelet e ngjashme franceze e italiane, kanë ardhur si një reagim ndaj situatës problematike të shfaqur në praktikë nëpërmjet përhapjes së ndjeshme të zjarrvënies (me dashje ose nga pakujdesia) në pyje, kullota, pemishte, e cila kishte shkaktuar djegien e qindra mijëra hektarëve, duke dëmtuar rëndë mjedisin.²⁸

Vlen të theksohet se, me shtesat e vitit 2008, ka ndryshuar edhe raporti i krimeve me kundërvajtjet penale në kreun IV të pjesës së posaçme të KP. Tashmë, shumica e figurave të veprave penale kundër mjedisit në KP në fuqi janë të cilësuar si krime.

Me shtesat e vitit 2008, për herë të parë janë parashikuar rrethana cilësuese që lidhen me shkaktimin e dëmeve të rënda dhe të zgjatura në kohë ndaj mjedisit apo zonave të mbrojtura. Ky vlerësim i veçantë i shprehur në mënyrë të drejtpërdrejtë për efektet e krimin në mjedisin në tërësi, si dhe ndaj zonave të mbrojtura në veçanti, përbën një risi në kreun IV të pjesës së posaçme të KP, pasi në asnjë prej figurave të tjera të veprave penale të këtij kreu të veçantë nuk gjenden të parashikuara rrethana të tilla cilësuese. Kjo risi, e cila ndjek në këtë mënyrë modelet e ngjashme të shteteve të tjera, i ka

²⁶ Ligji nr.9754, datë 14.06.2007 “Për përgjegjësinë penale të personave juridikë”, i cili ka hyrë në fuqi më 01.10.2007.

²⁷ Shtuar me ligjin nr. 10 023, datë 27.11.2008 “Për disa shtesa dhe ndryshime në ligjin nr. 7895, datë 27.1.1995 “Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë”, të ndryshuar”

²⁸ Relacion për projektligjin “Për disa shtesa dhe ndryshime në ligjin nr.7895, datë 27.1.1995 “Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë”, të ndryshuar”, 2008, f.14.

përshtatur figurat e reja të krimit mjedisor me risitë e shfaqura ndërkohë në legjislacionin sektorial.

Së katërti, pas shfuqizimit të dispozitës parimore që lejonte parashikimin e dënimeve kumulative (burgim dhe gjobë),²⁹ në vitin 2013 ligjvënësi ka ashpërsuar dënimin e parashikuar në dispozitën e re të shtuar në vitin 2008 mbi krimin e shkatërrimit me zjarr të pyjeve dhe të mjedisit pyjor. Si pasojë e këtyre ndryshimeve, kjo figurë krimi e kryer në rrethana veçanërisht të cilësuar rezulton të jetë, për herë të parë, krimi më i rëndë mjedisor në Shqipëri, pasi dënohet me burgim deri në njëzet vjet, e cila është aktualisht masa maksimale më e lartë e dënimit të parashikuar për një krim mjedisor.

Megjithatë, një reformë më e plotë në lidhje me kreun IV të pjesës së posaçme të KP mbi veprat penale kundër mjedisit mbetet një domosdoshmëri, veçanërisht në kuadrin e përafrimit të legjislacionit kombëtar me *acquis* mjedisor të BE-së. Disa nga krimet e rënda të parashikuara në Direktivat e krimit mjedisor, si p.sh. ato në fushën e menaxhimit të mbetjeve, në fushën e mbrojtjes së florës dhe faunës së mbrojtur dhe habitatit të tyre, etj, mbeten ende për t'u shtuar në këtë kre të veçantë të KP, duke patur parasysh edhe faktin se legjislacioni përkatës sektorial është përafruar tashmë me legjislacionin përkatës të BE-së³⁰. Ndonëse zbatimi i pjesës më të madhe të ligjeve të reja sektoriale imponohet apo sigurohet përmes një sistemi modern të kundërvajtjeve administrative, për të cilat janë parashikuar edhe dënime të ashpra, kjo nuk mund të konsiderohet si e mjaftueshme për një mbrojtje efektive të mjedisit, nën dritën e standartit minimal të përcaktuar në Direktivën e BE-së për krimin mjedisor, sipas të cilit është e domosdoshme që, së paku, shkëljet e rënda të legjislacionit kombëtar që transpozon direktiva të caktuara të BE-së të parashikohen si vepra penale. Në këtë kontekst, reforma në KP ka një rëndësi të veçantë duke qenë se mund të shërbejë edhe në drejtim të përmirësimit të situatës së “zbatimit dhe imponimit” të legjislacionit mjedisor, për të cilën duhen bërë “përpjekje urgjente” krahas harmonizimit të legjislacionit me *acquis* mjedisor të BE-së,³¹ me synimin për të siguruar një mbrojtje më efektive të mjedisit.

²⁹ Neni 29, paragrafi i fundit të KP, i cili është shfuqizuar me vendimin e Gjykatës Kushtetuese nr.47/2012.

³⁰ Për shembull, ligji i ri “Për menaxhimin e integruar të mbetjeve” i vitit 2011 është përafruar plotësisht me direktivën përkatëse të BE-së.

³¹ Në Progres Raportet për Shqipërinë, Komisioni Evropian ka theksuar në vazhdimësi domosdoshmërinë e “përpjekje[ve] urgjente për të harmonizuar, zbatuar dhe respektuar legjislacionin” (shih konkluzionet lidhur me “mjedisin dhe ndryshimet klimatike” në Progres Raportin 2012, f.61 dhe në Progres Raportin 2013, f.53). Ndërkohë, në Progres

5. Mbrojtja e mjedisit nëpërmjet të drejtës penale në Kosovë dhe modeli i ofruar në kuadrin e harmonizimit të legjislacionit kombëtar me direktivat e Bashkimit Evropian.

Në ngjashmëri me Republikën e Shqipërisë, kuadri ligjor në mbrojtje të mjedisit në Kosovë është i gjerë dhe i fragmentarizuar, pasi ai përbëhet nga shumë ligje administrative që mbulojnë sektorë të ndryshëm³². Krahas ligjit kuadër “Për mbrojtjen e mjedisit” janë miratuar disa ligje të posaçme për mbrojtjen e përbërësve të veçantë të mjedisit, si p.sh. ligji për mbrojtjen e ajrit nga ndotja, ligji për mbrojtjen e natyrës, ligji për ujërat, etj.³³ Po kështu, në ngjashmëri me Shqipërinë, ky legjislacion është zgjeruar dhe pasuruar në vazhdimësi me synim përshtatjen me standartet e legjislacionit të BE-së për mbrojtjen e mjedisit.³⁴

Lidhur me legjislacionin penal si një burim i rëndësishëm i të drejtës së mjedisit në Kosovë, në ngjashmëri me Shqipërinë, veprat penale kundër mjedisit janë sistemuar në një kapitull të veçantë të pjesës së posaçme të KP. Kjo strukturë, e cila ishte parashikuar në KP të parë të Kosovës (2003),³⁵ të miratuar pas çlirimit nga okupimi i Serbisë dhe Jugosllavisë në 12 qershor të vitit 1999,³⁶ është ruajtur edhe në KP të ri³⁷ të miratuar në vitin 2012.

Ndërkohë, në dallim nga KP i Shqipërisë, në këtë kapitull të veçantë janë përfshirë edhe veprat penale kundër objekteve kulturore dhe në titullin e tij janë përmendur në mënyrë të veçantë si objekte të mbrojtura posaçërisht

Raportin e vitit 2014 është arritur në konkluzionin se “[n]evojitën përpjekje të mëtijshme në të gjitha fushat për forcimin e kapaciteteve administrative dhe për të garantuar zbatim dhe imponim të ligjit, si dhe përafrimin e mëtijshëm me *acquis*.” (f.57)

<http://ec.europa.eu/enlargement/countries/detailed-country-information/albania/index_en.htm>

³² T. Fajardo del Castillo, *A case study on the EU's promotion of environmental protection through criminal law in Kosovo*. A case study compiled as part of the EFFACE project, Granada, University of Granada, f.7. Aksesuar në faqen e internetit <www.efface.eu>.

³³ Në bazë të ligjit kuadër, mbrojtja e përbërësve të mjedisit rregullohet me ligje të veçanta (neni 15 i ligjit Nr. 03/L-025, datë 26.02.2009 “Për mbrojtjen e mjedisit”). Shih në faqen zyrtare të Ministrisë së Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor <<http://mmp-hks.org/sq/Ligjet-e-Mjedisit1>>.

³⁴ T. Fajardo del Castillo, *A case study on the EU's promotion of environmental protection through criminal law in Kosovo*, vep. e cit., f.3.

³⁵ UNMIK REG 2003/05, i cili ka hyrë në fuqi më 6 prill 2004, botuar në Gazetën Zyrtare të datës 6 Korrik 2003.

³⁶ I.Salihi, *E drejta Penale, Pjesa e Përgjithshme*, Leoprint, Prishtinë, 2005, f. 116-7.

³⁷ Kodi Nr. 04/L-82, datë 20 prill 2012, i cili ka hyrë në fuqi më 1 janar 2013. Botuar në Gazetën Zyrtare të Republikës së Kosovës Nr.19, datë 13 Korrik 2012 (<http://www.md-ks.org>).

nga veprat penale “mjedisi, kafshët, bimët dhe objektet kulturore”, duke lënë të kuptohet se me termin “mjedis” në kontekstin e të drejtës penale do të kuptohen tre përbërësit e tij natyrorë (ajër, tokë, ujë). Megjithatë, sikurse është theksuar në literaturën juridike, në thelb, qëllimi i ligjvënësit në këtë KP ka qenë që në ndërtimin e grupit të veprave penale të kapitullit të veçantë të pranohej koncepti bashkëkohor, sipas të cilit objekt i mbrojtjes nuk është vetëm mjedisi i njeriut, por “mjedisi i natyrës në përgjithësi”.³⁸

Në dallim nga KP i Shqipërisë, normat kryesisht blankete³⁹ të kapitullit XXVIII të KP të ri të Kosovës (nenet 347-364) përmbajnë një larmishmëri më të madhe të veprave penale, duke përfshirë edhe disa figura të reja, të cilat janë shtuar në kontekstin e përshtatjes së KP me kërkesat e Direktivës së BE-së mbi Krimin Mjedor të vitit 2008.⁴⁰ Në shumicën e tyre, ato janë vepra të rrezikimit (konkret ose abstrakt) të mjedisit.⁴¹

Në këtë kapitull të veçantë të KP të ri janë shtuar tre vepra penale të reja, të cilat aktualisht nuk janë të parashikuara në kapitullin e veçantë të KP të Shqipërisë, përkatësisht: (1) dëmtimi i objekteve dhe pajisjeve për mbrojtjen e mjedisit; (2) ushtrimi i kundërligjshëm i shërbimeve veterinerë; (3) shitja ose nxjerrja e të mirave natyrore, bimëve ose kafshëve posaçërisht të mbrojtura jashtë Republikës së Kosovës. Ndërkohë, krahas pasurimit me figura të reja të veprave penale, në KP të ri janë bërë edhe ndryshime të rëndësishme në disa nga veprat penale të parashikuara në KP të mëparshëm.

Po kështu, në dallim nga KP i Shqipërisë, ligjvënësi ka zgjedhur të parashikojë një vepër penale të vetme për ndotjen e mjedisit dhe nuk ka parashikuar dispozita të veçanta për ndotjen e komponentëve të veçantë të mjedisit. Në bazë të KP të ri, për veprën penale të përgjithshme të “ndotjes, degradimit ose shkatërrimit të mjedisit” nuk kërkohet si element i domosdoshëm që ndotja ose degradimi i mjedisit apo shfrytëzimi jashtë mase i burimeve natyrore të ketë shkaktuar rrezik për mjedisin dhe jetën apo shëndetin e një numri të madh të njerëzve.

Ndërkohë, lidhur me veprën penale të peshkimit të paligjshëm, e cila ka pësuar ndryshime të rëndësishme në KP të ri, konstatohet lehtësisht një

³⁸ I.Saliu, *E drejta penale (Pjesa e Posaçme)*, Fakulteti Juridik i Kolegjit Fama, Prishtinë, 2009, f.379.

³⁹ Po aty, f.380.

⁴⁰ Sipas planifikimit të përafritit të legjisllacionit mjedor në Kosovë, kjo Direktivë, e cila është transpozuar pjesërisht përmes KP dhe ligjit për mbrojtjen e mjedisit, ishte planifikuar të implementohej plotësisht në vitin 2013. Për më shumë, shih: *Environmental approximation planning in Bosnia and Herzegovina and Kosovo under UNSCR 1244*, RENA Regional Training Workshop, Prishtinë, 2011, f.6, në faqen e internetit <www.renanetwork.org/index.php?view=wgroup&groups=w_subgroups&id_group=1&id_subgroup=1>.

⁴¹ I.Saliu, *E drejta penale (Pjesa e Posaçme)*, vep. e cit., f.380.

ngjashmëri e madhe me dispozitën korresponduese në KP të Shqipërisë, veçanërisht në sanksionin e parashikuar në secilin paragraf të normës së veçantë.⁴²

Rrethanat e cilësuara dhe ato veçanërisht të cilësuara në KP të Kosovës janë më të larmishme dhe përfshijnë si dëme në njerëz apo pasuri, ashtu edhe dëme konkrete në ajër, ujë, tokë, kafshë dhe bimë. Kështu për shembull, vepra penale e ndotjes, degradimit ose shkatërrimit të mjedisit konsiderohet e kryer në rrethana të cilësuara nëse vepra ka rezultuar me dëmtimin e shëndetit të një numri të madh të njerëzve apo me asgjësimin e plotë ose të pjesshëm të botës shtazore, bimore ose të rezervave të ujit të pijshëm ose me ndonjë dëmtim tjetër të mjedisit me pasoja të rënda, apo me shtimin e nivelit të ndotjes në shkallë kritike. Vlen të theksohet se rrethanat e parashikuara si rrethana veçanërisht të cilësuara të kësaj vepre penale janë përqendruar vetëm në dëmet në mjedis dhe konkretisht konsistojnë në “dëmtimin apo shkatërrimin e papërmirësueshëm të mjedisit ose në rrezikimin e pasurive të mbrojtura natyrore”.

Një vlerësim i veçantë është treguar për objektet e mbrojtura natyrore dhe veçanërisht llojet e mbrojtura të kafshëve dhe bimëve, në mbrojtje të të cilave janë parashikuar figura të veçanta të veprave penale, si dhe rrethana të cilësuara në disa vepra penale të tjera. Ky vlerësim i veçantë është përforcuar më tej me KP të ri, në të cilin janë shtuar rrethana të reja cilësuese që lidhen pikërisht me këto objekte të veçanta, si dhe është shtuar një figurë e re e veprës penale. Kështu, në bazë të shtesës së bërë në nenin 356, vepra penale e shkatërrimit të botës bimore me materie të dëmshme dënohet më rëndë në rast se vepra është kryer ndaj llojit veçanërisht të mbrojtur të bimëve, pemëve ose vegjetacionit tjetër. Gjithashtu, në kapitullin e veçantë të KP të ri është shtuar edhe një vepër penale e re mbi shitjen ose nxjerrjen e të mirave natyrore, bimëve ose kafshëve posaçërisht të mbrojtura jashtë Republikës së Kosovës.

Mbrojtjes së kafshëve dhe bimëve iu është kushtuar një numër i konsiderueshëm i dispozitave të kapitullit XXVIII të KP, duke filluar nga vepra penale e ndotjes së ushqimit dhe ujit të shtazëve, për të vijuar me veprat penale në fushën e mjekimit të kafshëve dhe luftimit të sëmundjeve në rast epidemie, gjuetinë dhe peshkimin e paligjshëm, si dhe shitjen ose nxjerrjen jashtë Republikës së Kosovës të trofeve të kafshëve të egra apo bimëve dhe kafshëve posaçërisht të mbrojtura. Sikurse është theksuar më

⁴² Shih nenin 362 të KP të Kosovës dhe nenin 204 të KP të Shqipërisë.

lart, ushtrimi i kundërligjshëm i shërbimeve veterinare është një vepër penale e re, e cila është shtuar për herë të parë në KP të ri.⁴³

Për veprën penale të gjuetisë së kundërligjshme, e cila mund të kryhet vetëm me dashje, janë parashikuar disa forma të kryerjes, sikurse janë gjuajtja, mbytja ose zënia gjallë e një kafshe të egër pa leje ose autorizim. Në nenin 359 të KP të ri janë shtuar si forma të reja edhe gjuetia e kafshëve të egra në kohë të ndaluar ose në vende të ndaluara. Vepra konsiderohet e kryer në rrethana të cilësuar në rastet kur ajo është kryer në këto rrethana: jashtë sezonit; në grup; ndaj gjahut me vlerë mbi 2.000 Euro; ndaj gjahut me rëndësi sipas rregulloreve të gjuetisë. Ndërkohë, gjuetia e kundërligjshme konsiderohet se është kryer në rrethana veçanërisht të cilësuar kur: objekt i gjuetisë janë lloje të rrezikuara ose të rralla të kafshëve, gjuetia e të cilave është e ndaluar; gjuetia është kryer ndaj llojeve të posaçme të kafshëve pa pasur lejen e veçantë për atë lloj gjahu; janë përdorur metoda të asgjësimit masiv, automjeti, ose drita e fortë.

Një veçori e rëndësishme e KP të Kosovës, e cila konstatohet që në pjesën e tij të përgjithshme,⁴⁴ konsiston në faktin se, në dallim nga KP i Shqipërisë, dispozitat e kapitullit të veçantë mbi veprat penale kundër mjedisit përmbajnë edhe përkufizime të veçanta të disa termave të caktuar, veçanërisht ato që janë përcaktues për objektin material të veprës penale përkatëse, të tilla si, përkufizimi i termit “blegtori” në kontekstin e veprës penale të moszbatimit të urdhërave për luftimin e sëmundjeve të shtazëve dhe bimëve (neni 354/6), apo përkufizimi i termit “monument ose objekt i mbrojtur kulturor, historik, fetar, shkencor apo natyror” në kontekstin e veprës penale të dëmtimit, shkatërrimit dhe nxjerrjes së paautorizuar të monumenteve ose objekteve të mbrojtura jashtë Republikës së Kosovës (neni 363/5), të cilët japin kuptimin që ato do të kenë në dispozitat përkatëse të KP.

Një risi e rëndësishme e KP të ri është se në kapitullin e veçantë të pjesës së përgjithshme mbi “domethënien e shprehjeve në KP”⁴⁵ janë shtuar edhe disa përkufizime të reja që lidhen me terma që përdoren shpesh edhe në kapitullin mbi veprat penale kundër mjedisit, të tilla si “dëm i

⁴³ Në bazë të nenit 353, kjo vepër konsiderohet e kryer kur një person, pa patur përgatitjen e duhur profesionale, merret me shërimin e kafshëve ose ofron shërbime të tjera veterinare përkundërt pagesës.

⁴⁴ Pjesa e Përgjithshme e KP të Kosovës përmban një kapitull të veçantë që iu është kushtuar posaçërisht kuptimit të disa termave të caktuar në KP.

⁴⁵ Kapitulli XIII i KP të Kosovës.

konsiderueshëm”, “dëm substancial” dhe “dëm në shkallë të madhe”.⁴⁶ Në këtë kontekst, krahas rasteve të veçanta kur ligjvënësi e ka përcaktuar konkretisht vlerën minimale të dëmit në dispozitat e kapitullit XXVIII të KP,⁴⁷ përkufizimet e përcaktuara në pjesën e përgjithshme të KP mund të konsiderohen si një hap i rëndësishëm në ndihmë të një interpretimi të unifikuar të dispozitave të kapitullit të veçantë mbi veprat penale kundër mjedisit gjatë zbatimit të tyre në praktikë.

Lidhur me sanksionet e parashikuara për veprat penale kundër mjedisit, në KP të ri konstatohet një tendencë drejt ashpërsimit të dënimit për shumicën e veprave penale, duke zëvendësuar sanksionet e normave që më parë përmbanin në formë alternative dënimin me gjobë dhe atë me burgim, herë me një sanksion të ri që përmban vetëm dënimin me burgim, si alternativën e vetme, dhe herë të tjera me një sanksion që parashikon dhënien bashkërisht të dënimit me gjobë dhe atij me burgim (dënim kumulativ).

Në rastin e veprës penale të gjuetisë së kundërligjshme, si dhe veprës penale të shitjes ose nxjerrjes së kundërligjshme të trofeve⁴⁸ të kafshëve të egra jashtë Kosovës, ligjvënësi ka parashikuar edhe konfiskimin e detyrueshëm, përkatësisht, të kafshëve të egra dhe pajisjeve të gjuetisë, si dhe të trofeve të kafshëve të egra. Megjithatë, në dallim nga KP i mëparshëm, ky lloj dënimi plotësues nuk është parashikuar si një konfiskim i detyrueshëm në rastin e veprës penale të peshkimit të kundërligjshëm.⁴⁹ Krahas dënimeve kryesore dhe plotësuese, me shtesat e bëra nëpërmjet KP të ri, në dy dispozita të kapitullit të veçantë mbi veprat penale kundër mjedisit, ligjvënësi ka parashikuar, për herë të parë, mundësinë që gjykata të detyrojë autorin e veprës që të ndërmarrë “masa të caktuara për mbrojtjen, ruajtjen dhe përmirësimin e mjedisit jetësor”. Një detyrim i tillë i veçantë, i lidhur drejtpërdrejt me mbrojtjen e mjedisit, mund të jepet me rastin e caktimit të dënimit për veprën penale të lejimit të kundërligjshëm të ndërtimit apo drejtimit të fabrikave dhe instalimeve që ndotin mjedisin, si dhe për veprën penale të dëmtimit të objekteve dhe pajisjeve për mbrojtjen e mjedisit.⁵⁰

⁴⁶ Në bazë të nenit 120, pikat 29 deri 31 të KP të Kosovës, këto shkallë të dëmit korrespondojnë përkatësisht me humbje në vlera monetare sa vijon: (1) 5.000 -15.000 Euro; (2) 15.000-50.000 Euro; (3) më shumë se 50.000 Euro.

⁴⁷ Shih për shembull, nenin 349 mbi veprën penale të lejimit të kundërligjshëm të ndërtimit apo drejtimit të fabrikave dhe instalimeve që ndotin mjedisin.

⁴⁸ Sipas prof. I.Salihi, termi “trofe” i përdorur në kontekstin e kësaj vepre penale ka kuptimin e një kafshe të egër që është zënë e gjallë ose është vrrarë në gjueti. (I.Salihi, *E drejta penale (Pjesa e Posaçme)*, vep. e cit., f. 397.)

⁴⁹ Në KP të mëparshëm, konfiskimi i detyrueshëm parashikohej edhe në rastin e veprës penale të peshkimit të kundërligjshëm. Konkretisht, në një paragraf të veçantë të nenit 288 të tij parashikohej konfiskimi i detyrueshëm i peshqve dhe i pajisjeve të peshkimit.

⁵⁰ Shih nenet 349/5 dhe 350/7 të KP të Kosovës.

Një veçori tjetër e KP të Kosovës, e cila e dallon nga KP i Shqipërisë, konsiston në faktin se në rastet kur vepra penale është e dënueshme pavarësisht nga forma e fajit me të cilën është kryer, për secilën formë të fajit (dashje, pakujdesi) janë parashikuar paragrafë të veçantë të dispozitës përkatëse, duke bërë në këtë mënyrë edhe diferencimin apo përshkallëzimin e dënimit që mund të jepet në secilin rast. Madje, me KP të ri, ky veçim i rasteve në paragrafë më vehte në varësi të formës së fajit është bërë edhe për formën apo format më të rënda të veprës të kryer në rrethana të cilësuar ose veçanërisht të cilësuar. Kështu për shembull, për veprën penale të ndotjes, degradimit ose shkatërrimit të mjedisit, neni 347 i KP përmban paragrafë të veçantë për secilën formë të fajit, si për figurën e thjeshtë të kësaj vepre (paragrafët 1 dhe 2), ashtu edhe për veprën e kryer në rrethana të cilësuar (paragrafët 3 dhe 4), si dhe në rrethana veçanërisht të cilësuar (paragrafët 5 dhe 6).

Ndërkohë, për disa nga veprat penale kundër mjedisit të kryera me dashje, për të cilat, si rregull, faza e tentativës nuk është e dënueshme,⁵¹ ligjvënësi kosovar ka zgjedhur që të zbatojë përjashtimin nga rregulli i përgjithshëm, duke parashikuar si të dënueshme edhe këtë fazë të veprimtarisë paraprake kriminale. Kështu p.sh., faza e tentativës është parashikuar shprehimisht si e dënueshme në rastin e figurës së thjeshtë të veprës penale të vjedhjes së pyllit, e cila dënohet me gjobë ose me burgim deri në një vit (neni 358/3), apo në rastin e veprës penale të dëmtimit, shkatërrimit dhe nxjerrjes së paautorizuar të monumenteve ose objekteve të mbrojtura jashtë Kosovës, e cila dënohet me gjobë ose me burgim deri në një apo dy vjet, në varësi të formës me të cilën është kryer vepra (neni 363/6). Për këtë të fundit, dënueshmëria e tentativës është parashikuar për herë të parë në KP të ri, krahas shtimit të gjobës si alternativë dënimi në sanksionin e normës, e cila më parë përmbante vetëm dënimin me burgim, si alternativën e vetme për këtë vepër penale.

Në këtë kontekst, sërish vihet re tendenca e ashpërsimit apo zgjerimit të sferës së ndëshkueshmërisë për veprat penale të parashikuara në kapitullin XXVIII të KP të ri, në krahasim me KP të mëparshëm.

Në ngjashmëri me Shqipërinë, krahas përgjegjësisë së personave fizikë, legjislacioni penal i Kosovës ka pranuar përgjegjësinë e personave

⁵¹ Në bazë të nenit 28 të KP të Kosovës, tentativa, si rregull, dënohet vetëm për veprat penale për të cilat mund të caktohet një dënim me tre ose më shumë vjet burgim, ndërsa për veprat e tjera penale që dënohen më lehtë, tentativa dënohet vetëm nëse parashikohet shprehimisht në ligj.

juridikë për kryerjen e veprave penale, e cila rregullohet me një ligj të posaçëm dhe nuk është e kufizuar në vepra penale të caktuara.⁵²

6. Përfundime

Në kontekstin e hartimit të KP të ri në fillimin e viteve '90, ligjvënësi i ka kushtuar një vëmendje të veçantë çështjes komplekse dhe në zhvillim të mbrojtjes së mjedisit nëpërmjet të drejtës penale, duke adoptuar një përqsje të re dhe bashkëkohore në kontekstin e hartimit të legjislacionit të ri penal të shtetit demokratik. Risitë e KP të vitit 1995 vihen re jo vetëm në sistemimin e veçantë të veprave penale kundër mjedisit, por edhe në përmbajtjen e dispozitave përkatëse, si përsa i përket elementëve të figurave konkrete të veprave penale dhe kualifikimit të tyre si krime ose kundërvajtje penale, ashtu edhe në dënimet përkatëse. Një karakteristikë e legjislacionit penal shqiptar si një ndër burimet e të drejtës së mjedisit, shfaqet në përqendrimin e normave penale në KP, duke evituar në këtë mënyrë shpërndarjen e tyre në ligje të ndryshme sektoriale. Megjithatë, në këto 21 vite nga miratimi i këtij kodi ka patur zhvillime të ngadalta në fushën e mbrojtjes së mjedisit nëpërmjet legjislacionit penal, pavarësisht zhvillimeve të reja që janë shfaqur gjatë kësaj periudhe në nivelin evropian e ndërkombëtar, si dhe në legjislacionin modern administrativ në fushën e mbrojtjes së mjedisit në Shqipëri. Me përjashtim të shtesave të vitit 2008 në fushën e mbrojtjes së pyjeve, dispozitat relevante të KP kanë mbetur me të njëjtën përmbajtje si në kohën e miratimit të tyre.

Duke iu referuar eksperiencës së Kosovës, e cila ka ndjekur një model të ngjashëm me atë të ndjekur në KP të Shqipërisë në drejtim të sistemimit të veprave penale kundër mjedisit në një kapitull të veçantë të pjesës së posaçme, vlen të theksohet se ligjvënësi ka përfshirë në të një larmishmëri më të madhe të veprave penale, me një tendencë drejt pasurimit të KP me disa figura të reja, në kontekstin e përshtatjes së KP të ri me kërkesat e Direktivës së BE-së mbi Krimin Mjedisor të vitit 2008. Gjithashtu, legjislacioni i Kosovës ofron një model të mirë edhe përsa i përket vlerësimit të veçantë mbi rrethanat e cilësuar dhe ato veçanërisht të cilësuar, të cilat janë më të larmishme dhe përfshijnë si dëme në njerëz apo pasuri, ashtu edhe dëme konkrete në ajër, ujë, tokë, kafshë dhe bimë. Në këtë kontekst, vlen të theksohet edhe zgjedhja optimale e ligjvënësit kosovar mbi objektet e mbrojtura natyrore dhe veçanërisht llojet e mbrojtura të

⁵² Neni 3/2 i ligjit Nr.04/L-030, datë 31.08.2011 "Për përgjegjësinë e personave juridik për vepra penale", i cili ka hyrë në fuqi më 1 janar 2013.

kafshëve dhe bimëve, në mbrojtje të të cilave janë parashikuar edhe figura të veçanta të veprave penale, krahas rrethanave të cilësuar në disa vepra penale të tjera. Ndarja e figurave konkrete të një veprë penale në varësi të formës së fajit dhe rrethanava të cilësuar e veçanërisht të cilësuar, duke i parashikuar ato në paragrafë të veçantë të dispozitës përkatëse, është veçanërisht pozitive dhe ndihmëse në drejtim të diferencimit apo përshkallëzimit të dënimit që mund të jepet në secilin rast, si dhe në kontekstin e përshtatjes së dënimeve të parashikuara për veprat penale kundër mjedisit me kërkesën e Direktivave të BE-së për dënime “efektive, proporcionale dhe shkurajuese”. Lidhur me sanksionet e parashikuara për veprat penale kundër mjedisit konstatohet një tendencë drejt ashpërsimit të dënimit për shumicën e veprave penale. Një veçori pozitive e KP të ri në këtë drejtim është prezantimi për herë të parë i opsionit të mundshëm të detyrimit të autorit të veprës për të ndërmarrë “masa të caktuara për mbrojtjen, ruajtjen dhe përmirësimin e mjedisit jetësor”, si një detyrim i veçantë, i lidhur drejtpërdrejt me mbrojtjen e mjedisit.

Ndërkohë, në Shqipëri, në 21-vjetorin e hyrjes në fuqi të KP të vitit 1995, ligjvënësi përballet me një domosdoshmëri për ndryshime dhe shtesa të rëndësishme në legjislacionin penal mjedisor, duke përfshirë këtu jo vetëm pasurimin e kreut të posaçëm me figura të reja të veprave penale, por edhe përshtatjen e dënimeve përkatëse me nivelin e rrezikshmërisë së veprave. Në këtë kontekst, zhvillimet e lartpërmendura në legjislacionin penal mjedisor të Kosovës mund të shërbejnë si një model në hartimin e ndryshimeve dhe shtesave të nevojshme në KP të Shqipërisë në kuadrin e përpjekjeve për përafrimin e tij me direktivat e BE-së për krimin mjedisor, me synim arritjen e objektivit kryesor për mbrojtjen e mjedisit në një nivel të lartë.

Dr. Enkelejda Turkeshi*

The protection of environment through criminal law: a comparative analysis of the environmental criminal laws of Albania and Kosovo

Summary

The adaption of the Criminal Code (CC) in the early '90s represents an important step towards developing a comprehensive legal framework in the relatively new and evolving area of environmental law in Albania. Being one of the sources of environmental law, the CC of 1995 has brought several novelties in the field of the protection of environment through criminal law, including the introduction for the first time of a specific separate chapter on criminal offences against the environment.

Meanwhile, in the following years, especially from the late '90s, besides the new developments in the dynamic environmental law that has increasingly been approximated to the European environmental law, specific initiatives on harmonisation of the national criminal laws have been taken by international and European institutions, taking into consideration the serious threat posed to the environment by several serious infringements of provisions on environmental protection. In this context, environmental criminal law is both a relatively new field, and an evolving one with a tendency towards approximation, at least regarding the serious forms of environmental crime provided by the EU Environmental Crime Directives.

In a comparative perspective with the environmental criminal law of the Republic of Kosovo, it results that Kosovo has taken further significant positive steps in dealing with the complex issue of the protection of environment through criminal law, especially in the context of the enactment of a new CC in 2012. Besides having a separate chapter on environmental criminal offences since in the previous CC, the scope of this chapter in the new CC of Kosovo has been enhanced by the amendments to current offences and also by the addition of new criminal offences, in the effort to adapt the new legislation to the requirements of the EU Environmental Crime Directive of 2008, thus it currently provides for a wider criminal law

* *Department of Criminal Law, Faculty of Law, University of Tirana, Tirana, Albania, E-mail: enkelejda.turkeshi@fdut.edu.al*

protection of the environment. The legislator has provided for several aggravating circumstances, which are related not only to human life and health, but also to concrete harm to air, water, soil, flora and fauna. Special protection has been provided for protected natural resources, as in the new CC the legislator has also introduced a new offence, besides the aggravating circumstances in other offences of the same chapter. In addition, in the new legislation of 2012 there has been a tendency to more severe sanctions for most of the environmental criminal offences, while a specific obligation to “undertake certain measures for protection, safeguarding and improving the environment” has been introduced for the first time as an option for the court when imposing a sentence for the perpetrators of two specific offences. Meanwhile, the new legislation reinforces the differentiation of sanctions for each category of fault (intent and negligence) and for different degrees of seriousness of the criminal offences (basic offence and aggravated forms), which would also be helpful in providing “effective, proportionate and dissuasive” sanctions as it is required in the EU Environmental Crime Directives.

Therefore, Kosovo offers the perspective of its experience with the transposition of the EU directives on environmental crimes, in the context of the forthcoming criminal law reform in Albania, which has been granted the candidate status since 2014 but has not adopted yet the necessary amendments to its criminal legislation that would provide a full alignment with the minimum standards set forth in the EU Environmental Crime Directives. These legal reforms are of significant importance as they would contribute in ensuring a “proper implementation and enforcement” of the environmental legislation, which is “urgently needed” besides alignment of the national legislation to the EU environmental *acquis*⁵³ in order to achieve the aim of a more effective protection of the environment, therefore furthering the social goal of the State to “a healthy and ecologically adequate environment for the present and future generations”⁵⁴.

⁵³ The European Commission has continuously highlighted in its Progress Reports on Albania since 2012 the urgent need for “further efforts ... to ensure proper implementation and enforcement of legislation” (see conclusions in the field of “environment and climate change” in the 2012 Progress Report, p.61 and 2013 Progress Report, p.53) while in the 2014 Progress Report it has concluded that “[s]ignificant further efforts are needed in all areas to strengthen administrative capacity and to ensure proper implementation and enforcement of legislation and its further alignment with the *acquis*” (p.57).
<http://ec.europa.eu/enlargement/countries/detailed-country-information/albania/index_en.htm>

⁵⁴ Referring to the social goals of the State declared in the Albanian Constitution (Law no.8417/1998, as amended), article 59/d.

